

Feminisme op de werkvloer

vrouw, man, maatschappij

Feminisme op de werkvloer

vrouw, man, maatschappij

Frits Bosch

Waardering voor “Feminisme op de werkvloer”

“De positie van de vrouw in de samenleving stellen feministen fundamenteel aan de orde. Ze zijn weliswaar aan een opmars bezig, maar het tempo naar hogere managementposities zou teleurstellend zijn. Het heeft een duw in de rug nodig door een vrouwenquotum. Het Mannenbolwerk moet geslecht worden! Maar sommige vrouwen zijn bevreesd voor de ‘Excuus Truus’. Noorwegen heeft een bindend vrouwenquotum voor directies, raden van commissarissen en raden van bestuur, met matig succes. Nu komt er ook in Nederland een vrouwenquotum voor topposities. Of het hier wél een succesverhaal zal worden is maar de vraag... Frits Bosch houdt vele visies tegen het licht en neemt duidelijk stelling. Je bent voor of tegen een vrouwenquotum, ‘een beetje zwanger bestaat niet’. Een interessant boek met diverse boeiende interviews.”

Dr. Louis Thörig, MBA, Master- en Bachelorscriptiebegeleider Vrije Universiteit van Amsterdam

Feminisme op de werkvloer

© 2019 Frits Bosch

Omslagontwerp en vormgeving: Ontwerpburo GoldilocksGoodies

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j^o het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (postbus 882, 1180 AW, Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) van deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912), dient men zich tot de uitgever te wenden.

ISBN

“Why are women so much more interesting to men than men are to women?” Virginia Woolf, 1882-1941

“Feministen haten me, toch? Ik kan het ze niet kwalijk nemen, want ik haat feminisme. Het is vergif” Margaret Thatcher, Brits premier (1925-2013)

“Telkens als je een man tegenkomt, klimt hij als een haan op zijn mesthoop en wil hij laten zien wie hij is. Je verneemt dan welk belangrijk beroep hij heeft, hoeveel hij verdient, wat voor een bolleboos hij wel is en zo meer. Hij affirmeert zich telkens in termen van macht, ook seksueel. Zodra hij zichzelf bevestigd heeft, heeft hij geen enkele boodschap meer” Marijke van Hemelsdonck, Belgisch feministe en politica

“Wij feministen lezen een hoop teksten, maar nooit iets wat onze opvattingen zouden ondermijnen” Griet Vandermassen, Belgisch feministe

Voor Alexia Bosch, geboren op 28 augustus 2019

Girl, You'll Be a Woman Soon

Love you so much, can't count all the ways
I'd die for you girl, and all they can say is
"He's not your kind"

They never get tired of puttin' me down
And I never know when I come around
What I'm gonna find
Don't let them make up your mind
Don't you know

Girl, you'll be a woman soon
Please come take my hand
Girl, you'll be a woman soon
Soon you'll need a man

I've been misunderstood for all of my life
But what they're sayin', girl, just cuts like a knife
"The boy's no good"

Well, I finally found what I've been looking for
But if they get the chance, they'll end it for sure
Sure they would
Baby, I've done all I could
It's up to you

Girl, you'll be a woman soon
Please come take my hand
Girl, you'll be a woman soon
Soon you'll need a man

Neil Diamond

INHOUD

Proloog 12

Deel 1 Feminisme, Marx, Feministische Golven, Excuustruus, Vrouwenquotum, Nature-Nurture, #MeToo

Feminisme 18

Marx, inspiratiebron voor feminisme 23

Feministische golven 29

Feminisme als wereldbeeld 44

Vrouwenquotum, Excuus Truus, Nachtmerrie 50

Nature-Nurture, de eeuwige strijd 60

Feminisme, voor meer winst of meer macht 77

#MeToo en natuurlijke mannelijke verlangens 85

Jongens, slachtoffer van de vrouwenbeweging 93

Deel 2 Feminisme op de werkvloer

Feminisme op de bedrijfswerkvloer	102
Feminisme op de huiselijke werkvloer	138
Feminisme op de universitaire werkvloer	146
Feminisme op de psychologische werkvloer	157
Feminisme op de politieke werkvloer	162
Feminisme op de medische werkvloer	171
Feminisme op de financiële werkvloer	177
Feminisme op de journalistieke werkvloer	185
Feminisme op de juridische en accountancy werkvloer	199
Feminisme op de gekleurde werkvloer	214
Feminisme op de islamitische werkvloer	216
Feminisme op de Chinese werkvloer	229
Feminisme op de humoristische werkvloer	238

Deel 3 Vrouwenquotum is totalitair, Trends op de werkvloer, Vrouw, Man, Maatschappij,

Vrouwenquotum is totalitair	244
Radicaal feministen als Social Justice Warriors	252
Vrouw, Man, Maatschappij	263
<i>Epiloog</i>	271
<i>Dankwoord</i>	274

PROLOOG

“Mannen begrijpen niks van vrouwen en vrouwen begrijpen niks van mannen. En dat is maar goed ook” Vittorio Gassman,
Italiaans acteur

De eerste vertegenwoordigers van onze soort, *Homo sapiens*, verschenen zo'n 150.000 jaar geleden. De oudst bekende mensachtigen zijn ruim drie miljoen jaar oud. Afgezien van het verhaal van Adam en Eva in het boek Genesis van de Bijbel is er weinig bekend hoe de rolverdeling tussen mannen en vrouwen in de loop van de vele duizenden jaren is geweest. De reconstructie van het leven van jagers verzamelaars is lastig omdat er weinig voorwerpen overgebleven zijn. Ze verhuisden veelvuldig, elke maand, elke week of soms iedere dag. We moeten het doen met spaarzame fossiele botten en stenen werktuigen. Er wordt vanuitgegaan dat mannen zich specialiseerden in jagen en verzamelen en later gingen werken op het land, terwijl vrouwen meehielpen en huiselijk actief waren, de kinderen verzorgden. Verzamelaars leefden in communes, zonder eigen bezit. Er zouden geen monogame relaties zijn. Vrouwen konden intiem zijn met meerdere mannen tegelijk en mannen en vrouwen brachten samen de kinderen groot in de oercommune. Geen enkele man wist welke kinderen van hem waren. Daarom verzorgden ze alle kroost even goed. Men geloofde dat een kind niet geboren is uit het zaad van één man, maar uit veel en verschillend zaad. Een

verstandige moeder zorgde er dus voor dat ze seks heeft met veel verschillende mannen met uiteenlopende eigenschappen en talenten. Ze was wellicht intiem met een goede jager, een goede minnaar, een doortastende man en een invoelende man. Pas toen mensen agrariërs werden en zich gingen vestigen deed zich het verlangen naar een vaste relatie voor waarbij wederzijdse verwachtingspatronen ontstonden in relaties, neergeslagen in gezinsvorming, cultuurvorming, beschaving. Dit doet evolutionair biologen veronderstellen dat het huidige hoge scheidingspercentage en veelvuldige overspel terug te voeren is tot onze diepste biologische verlangen naar polygamie. Monogamie is nu de culturele norm, met alle psychologische gevolgen van dien. Sinds we beschaving kennen heeft de mens grote moeite met correct seksueel handelen. Denk aan #MeToo en seksueel misbruik in de kerk. Archeologen gaan er van uit dat in de oercommune vrouwen en mannen gelijkwaardig waren. Er waren geen toekomstverwachtingen en huwelijks afspraken. De oercommune zou goed gewerkt hebben. Dat is opvallend want in de huidige tijd gaan communes meestal ten onder. Ze passen niet meer in onze samenleving waarin we allerlei wederzijdse verwachtingen hebben. In het licht van het totale menselijke bestaan, hebben we eigenlijk pas recent afscheid genomen van de polygamie en de oercommune.

De laatste honderd jaar is er een fundamentele verandering opgetreden in de rolverdeling tussen vrouw en man. Het ontstaan van natiestaten was voor vrouwen de prikkel om mee te praten en beslissen over het bestuur van het land. Oorlogen hielpen daarbij een handje want het bleek dat vrouwen op het veld en in fabrieken nuttig werk konden verrichten. Aanvankelijk ondervonden vrouwen veel weerstand van mannen om een deel van hun zeggenschap af te staan, maar dankzij stug volhouden en doorzetten, zijn ze zich meer gaan manifesteren op de werkvloeren. De komst van de anticonceptie pil in 1964 is van

grote betekenis geweest voor de ontwikkeling van vrouwen, maar ook voor mannen. Mannen houden zich de laatste decennia aanzienlijk meer met het huishouden en kinderen bezig, de huisman is een bekend fenomeen geworden. De pil is ontworpen, geproduceerd en gedistribueerd door mannen. Het maakte 'baas in eigen buik' bij vrouwen mogelijk. Mannen zijn leidend geweest binnen het meritocratisch systeem om de welvaart tot grote hoogte op te zwepen. Bedrijven zijn opgezet met 'bloed, zweet en tranen'. De verzorgingsstaat kon hierdoor worden bekostigd. Door de prestatiecultuur is ons land mondiaal als economische 'hotspot' op de kaart gezet. Voor sommige vrouwen gaat de ontwikkeling niet snel genoeg. Ze wensen hogere posities in te nemen op de sociale ladder en ze zeggen daarom tegen mannen "schuif eens op!". Eensgezindheid is er niet op dit vlak, want vele vrouwen doen liever niet mee met de 'ratrace' naar de top.

Met vrouwen en mannen ga ik hun werkvloer op. Alvorens daarvan verslag te doen maak ik in deel 1 een rondje langs diverse actuele onderwerpen, zoals *feministische golven, de invloed van Karl Marx, het feministisch wereldbeeld, Mannenbolwerk, Glazen Plafond, Vrouwenquotum, boerka, #MeToo, kinderspeelgoed, boerka, 'nature-nurture', kansenongelijkheid, stereotypen en diversiteit*.

Op de werkvloeren in deel 2 vertellen vrouwen en mannen mij openhartig hoe zij tegen feminisme aankijken. Helaas zijn ze lang niet allemaal bereid met naam en toenaam genoemd te worden. Blijkbaar wordt dit door hen als een te gevoelig onderwerp ervaren. Er zijn meer mannen dan vrouwen die niet met naam en toenaam naar buiten wensen te komen. Mijn indruk is dat vooral mannen vrezen dat het maatschappelijke repercussies kan hebben. Dit boek is 'van mensen en dingen die voorbijgaan'. Over een aantal jaren ziet het er waarschijnlijk geheel anders uit en dan zullen we denken "goh, hebben we daar ooit zo over gedacht?"

Uiteenlopende visies over feminisme komen aan de orde, zonder de pretentie uitputtend te zijn. Ik laat vooral anderen aan het woord, voor- en tegenstanders van de vrouwenbeweging en belicht zoveel mogelijk twee kanten van de onderwerpen. Ik toets het aan mijn eigen ervaringen en geef ten slotte in deel 3 mijn mening, dus de mening van een man....

“De mensen die ik in Den Haag meemaak, vind ik niet intelligenter dan gemiddeld, niet fantastischer dan gemiddeld. Over het algemeen zijn ze slinks, sluw en onaangenaam” Ayaan Hirsi Ali

DEEL 1
FEMINISME,
MARX,
FEMINISTISCHE GOLVEN,
EXCUUSTRUUS,
NATURE NURTURE,
VROUWENQUOTUM,
#METOO,
JONGENS ALS SLACHTOFFER
VAN DE
VROUWENBEWEGING

Feminisme

'*Et Dieu...créa la femme*' film van Roger Vadim met Brigitte
Bradot

"*Bitches get stuff done*" Tina Fey

Vrouwen zijn aan een opmars bezig op vele werkvloeren. De vrouw heeft zich geëmancipeerd en is vastbesloten daarmee door te gaan. De emancipatiebeweging van en voor vrouwen wordt feminisme genoemd. Onder werkvloer versta ik letterlijk de vloer van de werkplek op kantoor, op de fabriek, de politiek en daarbuiten. Het kan ook de werkvloer thuis zijn, zonder dat dit per se gekoppeld is aan een geldelijke opbrengst. Voordat ik verder ga lijkt het me zinvol om een korte schets van het huidige feminisme te geven, om daarna dit verder te kunnen uitwerken.

Feminisme is een emancipatiebeweging van en voor vrouwen, maar ook mannen sluiten zich bij het gedachtegoed actief aan. Het is beter te spreken van feministen dan feministes. Feminisme, uit het frans *féminisme* en het Latijn *femina*, 'vrouw', is de verzameling maatschappelijke en politieke stromingen of bewegingen, die eventueel ongelijke machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen kritisch analyseert om emancipatie na te streven op economisch, politiek, sociaal en persoonlijk vlak. Het wordt ook de strijd tegen seksistische onderdrukking genoemd. De term *féminisme* zou in 1837 door de Franse filosoof Charles

Fourier (een man) zijn gemunt. De woorden "féminisme" en "féminist" zijn in Nederland voor het eerst gebruikt in 1872 door een brief van de Nederlandse feministische pionier Mina Kruseman aan de Franse schrijver Alexandre Dumas. Feministen zijn er in diverse soorten en maten. Ik onderscheid binnen de huidige vrouwenbeweging de volgende categorieën.

Gematigde feministen: vrouwen en mannen die actief opkomen voor vrouwenbelangen. Men streeft opheffing na van ongelijke behandeling van vrouwen ten opzichte van mannen. Men ijvert voor gelijke beloning en voor lichamelijke autonomie van vrouwen. Er wordt aandacht gevraagd voor onderwerpen die belangrijk zijn voor vrouwen. Zo strijdt men tegen seksueel geweld begaan door mannen. Kenmerkend is dat men achterstelling als individuele gevallen beschouwt en als zodanig aankaart. Gematigde feministen onthouden zich van algemene verkettering van mannen.

Assertieve vrouwen: vrouwen die zich geen feminist (willen) noemen, maar wel geëmancipeerd zijn. Ze pleiten er voor dat vrouwen en mannen zich bewust zijn van hun eigen gedrag en positie. Vrouwen dienen weerbaar te zijn, meer naar voren te treden en minder timide te zijn. Mannen dienen zich minder dominant op te stellen en hoffelijk te zijn waar het de (seksuele) omgang met vrouwen betreft. Ze pleiten er voor om de barrières die vrouwen belemmert deel te nemen aan het maatschappelijk leven, op te ruimen.

Niet-assertieve vrouwen: vrouwen die zich geen uitgesproken mening vormen over emancipatie van vrouwen. "Ik weet niet, ik heb er geen mening over, ik houd me met andere dingen bezig, ze doen maar." Hieronder bevinden zich ook wat ik noem de "mehobbel feministen". Dat zijn feministen die meehobbelen op de communis opinio. "*Vrouwenquotum, ja dat lijkt me goed*",

zonder te weten waarom en zonder de consequenties ervan te kunnen zien en overdenken. Je kunt het ze eigenlijk niet kwalijk nemen.

Radicaal feministen: vrouwen die zich actief uitspreken over collectieve achterstelling en onderdrukking van vrouwen door mannen. Ze hanteren daarbij veelal de begrippen 'Mannenbolwerk' en 'Glazen Plafond'. Radicaal feministen generaliseren: mannen weren vrouwen in topposities. Voorts zijn ze van mening dat een vrouwenquotum op de werkvloer wenselijk is om vrouwen te stimuleren in bepaalde sectoren op een hoger niveau te laten participeren. Het gaat hier vooral om het beursgenoteerde bedrijfsleven. Ze menen dat vrouwen 'bij gelijke geschiktheid' voorrang moeten krijgen boven mannen. Radicaal feministen gaan er van uit dat binnen het huidige maatschappelijk bestel vrouwenonderdrukking veelal plaatsvindt door *'oudere witte mannen die macht hebben'*, het zogenaamde patriarchaat. Deze feministen denken in groepen, collectiviteiten, zoals dat past binnen de zogenaamde identiteitspolitiek. Identiteitspolitiek is het denken in groepsidentiteiten; mensen worden op hun groepsidentiteit geselecteerd.

Premier Mark Rutte¹ staat hier lijnrecht tegenover. Rutte over identiteitspolitiek: *"ik sta pal voor mensen, maar ik ga niemand aanspreken op één aspect van z'n identiteit. Ieder mens is uniek en ieder die een bijdrage levert aan de Nederlandse samenleving kan rekenen op mijn steun. Ik sta hier niet als VVD'er te praten. Liberaal geldt in dit geval als een grondtoon van onze samenleving. Ik bedoel dit dus niet als liberaal in de zin van liberaal tegenover sociaaldemocratisch. Ik bedoel hier liberale grondwaarden die we in Nederland hebben. En die liberale grondwaarden die gaan er vanuit dat wij als staat jou altijd als*

¹ Persconferentie na de ministerraad, 2.9.16

individu benaderen, nooit als onderdeel van een groep.” De gedachte is dat groepsgeïntegreerde rechten integratie belemmert. Staatsburgers hebben geen recht op een aparte status als lid van een bepaalde gemeenschap of deel uitmakend van een bepaalde groep. Aldus zou een vrouwenquotum strijdig zijn met de grondwaarden van ons land.

Radicaal feminisme ontlokt veel weerstand, waaronder ooit van de Nederlandse schrijver en dichter Gerrit Komrij (1944-2012). Er zijn circa 500 quotes van hem bekend. Komrij verzette zich tegen actievoerders van multiculturalisme en feministen, die het openbare debat domineren met hun *'betaald boegeroep-uiteraard binnen kantooruren en met het verdacht maken van mensen met een andere mening'*. Deze gevreesde polemist hekelde de *'totalitaire onverdraagzaamheid van de onwelriekende gleuvenbrigade'*.

Extreem radicale feministen: vrouwengroep die zich afzetten tegen radicale zusters. Ze vinden hen elitair omdat ze zich uitsluitend richten op vrouwen in de top van het bedrijfsleven. Radicaal feministen laten vrouwen aan de basis, die het moeilijk hebben qua huisvesting, lonen, zorg, climate change, links liggen. Extreem radicale feministen menen dat de feministische strijd niet aan de top maar aan de basis dient plaats te vinden. Ze menen dat het huidige neoliberal systeem per definitie onrechtvaardig is voor de onderklasse vrouwen. Kapitalisme moet verdwijnen. Feminisme zou het vehikel zijn om een fundamentele en revolutionaire verandering in het maatschappelijk model te bewerkstelligen. Hoe dit alternatieve model er dan uit zou moeten zien is nog niet duidelijk. Het boek *'Feminisme for the 99%'* van Cinzia Arruzza, Tithi Bhattacharya en Nancy Fraser, is een 'manifesto', 2019, dat revolutie als uitgangspunt heeft. Hun kritiek op radicaal feministen: *"lean-in feminism and corporate feminism, for only serving the privileged top 1% of women. We*

want a new international feminist movement with an expanded agenda—at once anti-racist, anti-imperialist, anti-heterosexist, and anti-neoliberal”.

Fopfeministen maken goede sier met de titel “feminist” als statussymbool. Fopfeministen maken het in de praktijk niet waar. Ze reppen bijvoorbeeld over een 'gender pay gap' van 20 % alsof dit puur het gevolg is van discriminatie jegens vrouwen, niet van eigen keuzes, bijvoorbeeld door flexibel werken. Consultants van Korn Ferry deed onderzoek in meer dan honderd landen. De gecorrigeerde loonkloof bedraagt 2 %, verwaarloosbaar en binnen de foutenmarge. Er zijn beroepen waar vrouwen meer betaald worden dan mannen.

*“Al mijn oorlogen waren een bagatel, vergeleken met de oorlog die op een dag tussen de mannen en de vrouwen zal uitbreken”
Napoleon*

Marx, inspiratiebron voor feminisme

“In Nederland komt nooit revolutie, want je mag er niet op het gras lopen” Karl Marx

Marxisme is van grote invloed op het feminisme. De Duitser Karl Marx (1818-1883) heeft de politieke filosofie, de economie, de sociologie en de geschiedsfilosofie sterk beïnvloed. Hij was een grondlegger van de arbeidersbeweging en een centraal figuur in de geschiedenis van het socialisme en communisme. Marx woonde en werkte in Duitsland, Frankrijk, Engeland, België en Nederland. Het marxisme is de levensbeschouwing die voortborduurde op zijn ideeën. Het is een theorie over filosofie, economie en politiek en het vormde de grondslag voor de ideologie van de klassenstrijd, de strijd tegen achterstelling en onderdrukking van groepen. Deze ideologie streeft naar een staatloze en klasseloze maatschappij, waarin geen inkomensverschillen bestaan. Het is het streven naar een politiek-economisch staatsysteem waarbij de productie- en consumptiemiddelen gemeenschappelijk eigendom zijn van de arbeidersklasse. Marx was een utopische ideoloog. Hij verklaarde de maatschappelijke positie van de mens vanuit de omgeving, de omstandigheden, ‘nurture’. Karl Marx en evolutionair bioloog Charles Darwin (1809-1882) waren tijdgenoten, maar ze hebben zich niet door elkaar laten inspireren. Darwin verklaarde vanuit

‘nature’ hoe het leven op aarde zich evolutionair ontwikkelt. Radicaal feministen richten zich op Marx, ‘nurture’, terwijl evolutionair feministen zich richten op Darwin, ‘nature’, de menselijke natuur en de verschillen daarin.

Karl Marx streefde menswaardigheid en vredelievendheid na.

Zijn idealistische leer wordt echter zodanig in de praktijk gebracht dat het een verraderlijke impact heeft. In communistische regimes krijgt niet het volk de macht zoals Marx voorstaat, maar de partij. Diverse varianten van communisme zijn tevergeefs uitgetoetst om het systeem te laten werken. Kenmerkend is het generaliserende karakter ervan: de historie is te verklaren in termen van achterstelling en onderdrukking. Individualisme is uit den boze, alles wordt ondergeschikt gemaakt aan het collectief. Typisch is de apocalyptische vertekening van de realiteit, de ‘Verelendung’. Communisme heeft tot maatschappelijke stilstand, inkomensongelijkheid, armoede en geweld geleid. Communisten menen dat het falen van de leer in de praktijk, niet aan de leer ligt, maar aan degenen die het verkeerd hebben toegepast. De invloed van deze theorieën is mondiaal immens geweest en is dat nog steeds, hoewel we ons dit niet altijd realiseren. Overigens meende Karl Marx aan het einde van zijn leven dat zijn theorieën onjuist waren en wilde hij zijn meesterwerk ‘Das Kapital’ (1857-1867, drie delen) vernietigen. Friedrich Engels weerhield hem daarvan.

Communistische monsters. Het communisme kreeg vaste voet aan de grond in de Sovjet Unie, China, DDR en Cuba. In Frankrijk trekken de studenten in 1968 ten strijde in de Parijse revolte met studentenleider Daniel Cohn Bendit op de barricades. In Duitsland wordt de strijd gevoerd door de fanaten van de Rote Armee Fraktion, RAF. Marxisme was de leidraad. In Nederland trad Provo en gewelddadige varianten naar voren. Amsterdam was naast Parijs, Berlijn, Londen en Frankfurt een broedplaats voor

marxistisch denken. Toen duidelijk werd dat het communisme dermate over de schreef was gegaan ten tijde van Mao Zedong (1893-1976, schatting 50 tot 100 miljoen doden), Jozef Stalin (1878-1953, schatting 66 miljoen doden) en veel later Pol Pot (1925-1998, schatting 12 miljoen doden), Fidel Castro (1926-2016), en niet meer geloofwaardig was zelfs voor de meest fervente marxist, moest noodgedwongen afscheid genomen worden van pur sang communisme als politiek haalbare denkrichting. De Duits-Amerikaanse Joodse filosofe en politiek denker Hannah Arendt (1906-1974): *“wat de studentenbeweging bedreigt is de groeiende vergiftiging van de beweging door ideologieën als maoïsme, castroïsme, stalinisme en marxisme-leninisme.”*² Uiteindelijk sneuvelde in Nederland de Communistische Partij Nederland, CPN, en liepen de leden als spijtoptanten over naar de Partij van de Arbeid. Hoewel men afscheid nam van de rabiate vorm van de marxistische leer ging men in het Westen door met het communisme in een afgezwakte vorm, in het denken, in de cultuur, door het wereldbeeld te verklaren vanuit achterstelling en onderdrukking. Marxisme bleef gesublimeerd nog steeds geloofwaardig, de leer zou als denkkader in cultuurmarxisme nog steeds deugen.

Cultuurmarxisme is tot in alle geledingen van ons maatschappelijk bestel diep doorgedrongen. De Chinese Culturele Revolutie (1966-1976) leeft in westerse samenlevingen cultureel door als wereldbeeld waarin er in maatschappelijke zin slechts twee soorten zijn: ‘onderdrukten en ‘onderdrukkers’, een zwart-wit benadering van ongelijkheid. Dit wereldbeeld essentialiseert die tegenstelling. Het volgt de logica van de marxistisch-leninistische tegenstelling ‘proletariaat versus burgerij’. Men concentreerde zich op culturele tegenstellingen tussen groepen in de samenleving. De invloedrijke Franse

² ‘*Civil disobedience*’, Hannah Arendt, 1972; een verbluffend tekst: vijftig jaar geleden voorzag ze haarscherp onze actuele problematiek.

postmodernisten herverpakten vanaf de jaren zestig communisme, dat in zijn oude vorm niet meer verkoopbaar was. In plaats van de bourgeoisie en de werkende klasse tegenover elkaar te zetten, in een eeuwige strijd om economische gelijkheid, ging het ineens niet meer over economie, maar om macht, om de rol van de onderdrukker versus de onderdrukte in de samenleving. De 'onderdrukten', de achtergestelden, de slachtoffers, zijn er om te mobiliseren. Velen zouden niet weten dat ze onderdrukt, achtergesteld, worden en slachtoffer zijn. Ze verkeren in de illusie van zelfredzaamheid, maar ze moeten bewust gemaakt worden van hun achterstelling, hun onderdrukking. Ook het 'wereldbeeld' van de 'onderdrukkers' zou niet juist zijn, dus ook zij moeten daarvan bewust gemaakt worden. Ze moeten hun schuld inzien en berouw tonen.

Marxisme lijkt een ideale ideologie om vrouwen uit hun ondergeschikte, achtergestelde en onderdrukte positie te verlossen en mannen als hun onderdrukkers te kenschetsen. Er wordt in het Westen gedacht dat het tijdperk van de grote ideologieën voorbij is en dat we nu ideologievrij zijn. Juist die overtuiging bewijst dat de kracht van ideologieën nog steeds onder ons is zonder dat we beseffen hoe sterk ons gedachten en handelen erdoor worden bepaald. Wetenschappers worden door marxisme aangestuurd, wellicht zonder zich daarvan bewust te zijn. De Franse auteur, winnaar van de Nobelprijs voor de Literatuur 1957, Albert Camus (1913-1960) vond het onbegrijpelijk dat de intelligentia, waaronder Jean Paul Sartre (1905-1980), winnaar van de Nobelprijs voor de Literatuur 1964, de uitwassen van het communisme negeerde³ en bleef

³ Men hoeft geen arabist te zijn om te weten wat de Koran behelst. Zo wordt telkens dezelfde fout gemaakt, maar in een andere gedaante. Wijlen prof. Hans Jansen vreesde dat slechts weinigen een juist oordeel kunnen vellen omdat de gruwelijkheden voortkomen uit een schijnbaar nobel streven, de dekmantel van religie.

onderschrijven. Zijn boek *'De mens in opstand' (L'homme révolté)*, 1951, was een moreel appel. Toen duidelijk was hoe moorddadig het communisme was moest uiteindelijk ook Sartre de ideologie loslaten. Maar niet totaal, want kort na het overlijden van Camus brak een nieuwe fase aan. Het communisme is dood, lang leve het cultuurmarxisme.

Marxisme heeft feminisme diepgaand beïnvloed en nog steeds.... Het sociale onderscheid tussen mannen en vrouwen zou volgens de marxistische doctrine niet een gevolg zijn van natuurwetten (Darwin, nature), maar van historisch gegroeide sociale omstandigheden (Marx, nurture). Zo legde de Duitse auteur Friedrich Engels (1820-1895) in zijn boek *"De oorsprong van het gezin, het privé-eigendom en de staat"* de basis van de marxistische kritiek op de historische en actuele onderdrukking van de vrouw. Het boek is gebaseerd op aantekeningen van Karl Marx. Friedrich Engels meent dat de onderdrukking van de vrouw niet zomaar komt, maar een historisch product is van de opkomst van de klassensamenleving. De marxistische theorie ziet patriarchale tradities als strategieën van de dominante productiewijze. Via de ontwikkeling van productieve krachten schiep het kapitalisme de materiële voorwaarden voor de vrouwenemancipatie. Maar het kapitalisme schiep tevens de gelegenheid om vrouwen uit te buiten in lange werktijden, vuil en hard werk en seksuele intimidatie. Friedrich Engels had gelijk dat vrouwen onderdrukt werden. Ze moesten onredelijk hard werken en vuil werk doen. Maar dat moesten mannen ook. Slechts een kleine bovenlaag kon zich permitteren sigaren te roken. Ik lees over mijn industriële voorvaders in Amsterdam. Ze gingen jong dood en moesten megahard werken voor weinig, de armoede, het sappelen. Maar iedereen had het toen vreselijk zwaar met besmettelijke ziekten, slecht water, crises, etc. Het is niet te vergelijken met de omstandigheden waarin we thans leven. Een

bericht⁴ uit Leiden: De fabrieksarbeid veranderde in de 19^e eeuw het leven van de Leidenaars ingrijpend. Voortaan kwam iedere morgen om 05.00 uur de ‘porder’ of klapwaker door de straat om iedereen op tijd in de fabriek te krijgen, zowel mannen, vrouwen als kinderen. Halverwege de 19^e eeuw duurde de gangbare arbeidsdag in het zomerseizoen van 05.30 tot 19.00 uur, onderbroken door twee uur schafttijd. ’s Winters waren de dagen korter en de verdiensten minder. Het fabriekswerk vereiste grote discipline en de werkgever kon zich alles permitteren. Er moest worden overgewerkt. Bij overvoorraad ging het personeel zonder loon naar huis. Er waren geen vaste arbeidscontracten. Flexibilisering van arbeid was noodgedwongen de praktijk van alledag. Een wever verdiende in 1860 6 tot 8 gulden per week, zijn vrouw 2 gulden, evenals de kinderen. Een groot gezin verdiende per week samen 12 gulden. Marxisme was in die tijd te billijken.

⁴ *‘Leidse wevershuisjes’*, Kees van der Wiel, Primavera Pers, 2018